

Globaliseringen hos Ernst Jünger

Fra verdenskrig til verdensstat

Jan T. Schlosser

Født 1972. Ansat ved Aalborg Universitet siden 1998. Ph.D. sammesteds i 2002 med afhandling om Ernst Jünger. Publikation af artikler og bøger om tysksproget litteratur i det 19. og 20. århundrede, især om Jünger, Joseph Roth, Wolfgang Borchert og Martin Walser, om DDR-litteraturen samt om dilettantisme-problematikken. Udgiver- og anmeldervirksomhed.

I Ernst Jüngers forfatterskab tager sit udgangspunkt i et globalt fænomen: Første Verdenskrig. Skønt krigsforherligelsen er det vigtigste tema i hans tidlige værker som *In Stahlgewittern* (1920) eller *Der Kampf als inneres Erlebnis* (1922), så fremstår disse tekster alligevel som noget af en balancegang. På den ene side tolker Jünger krigen som et arkaisk fænomen, på den anden side må han også forholde sig til, at Første Verdenskrig er den allerførste krig, som domineres af *moderne* våben såsom håndgranater, maskingeværer, giftgas, fly og tanks.

Jünger må indtænke den moderne teknik i sit verdensbillede. Det gør han ganske enkelt ved at hævde, at mennesket behersker teknikken. På den måde forsøger han at opretholde postulatet om, at individet kan udleve sin eventyr- og krigslyst selv i en moderne krig, der de facto ikke afgøres af det enkelte menneskes 'heroiske' indsats i kampen mand mod mand, men af krigsteknologien. Netop den rationalitetsfjendtlige eventyrlyst havde drevet Jünger og mange andre unge mænd i hans generation ud i en euforisk krigsbegejstring i august 1914.

Ved at sætte det 'nye menneske' som et subjekt bag teknikken modarbejder han individets totale anonymisering og degradering på Første Verdenskrigs slagmarker. Den første globale krig medfø-

rer den endegyldige ødelæggelse af det 19. århundredes gamle verdensorden. Hos Jünger omdannes teknikken til et redskab for elitemenneskets magtfantasier. Han bytter rundt på slave og herre. Første Verdenskrig fremtræder som en selektionsproces, af hvilken det i socialdarwinistisk forstand 'nye menneske' udspringer. Kun dette elitemenneske tilkommer det at inkorporere den moderne våbentechnologis destruktive potens i utopien om en ny statsdannelse.

Efter Tysklands nederlag i 1918 hedder Jüngers mål den stærke nationalistiske stat med en klar autoritativ profil. Hans *Politische Publizistik* (samlet udgave i 2001), som udkom i højreradikale tyske tidsskrifter op igennem 1920erne, og det voluminøse essay *Der Arbeiter* (1932) er helliget denne målsætning. Konkret indebærer den afskaffelsen af Weimar-republikkens demokratiske styre til fordel for et nationalt diktatur med stærke imperialistiske tendenser. 'Arbejderen' – en videreudvikling af det 'nye menneske' – skal ikke forstås ud fra den marxistiske terminologi, men som en arketype, der er underordnet nationen og fremtræder som en ofervillig kollektiv kriger.

Med 'arbejderen' drager Jünger konsekvenserne af, at den teknologiske udvikling er løbet løbsk og ikke længere kan kontrolleres af mennesket, der nu blot kan underkaste sig denne destruktive form for global 'nivellering'. Han forestiller sig dog et slutpunkt for denne udvikling, når teknikken engang i fremtiden er blevet perfektioneret. Når 'arbejderen' først er smeltet sammen med teknikken i en såkaldt 'organisk konstruktion', ophører destruktiviteten.

Jünger tematiserer ikke alene baggrund og årsagssammenhænge for de kolossale omvæltninger siden 1920erne, men giver også sit bud på den dybere mening med de globale omvæltninger, når han benævner et finalt punkt, et afsluttende mål for de dynamiske processer: Teknikkens perfektionering. Når Jünger vælger at operere med dette slutpunkt, antyder han allerede i sin tidlige produktion, at han betragter de af globaliseringen udløste forandringsprocesser som et onde, der kræver en omvæltning til det bedre.

Med nazismens magtovertagelse i 1933 bliver Jüngers vision om et nationalt orienteret diktatur til virkelighed, omend han er en indædt modstander af at koble nationalismen til et bestemt parti som fx til nazistpartiet NSDAP, der tilmed har opereret under parlamentarismens spilleregler for at komme til magten i stedet for at slå ind på den radikalt revolutionære kurs, som hele tiden havde været

Jüngers præference. Han lægger sig ud med de nye politiske magthavere, forbliver dog i Tyskland i et 'indre eksil' og publicerer fortsat: I andenudgaven af prosasamlingen *Das Abenteuerliche Herz* (1938) og i romanen *Auf den Marmorklippen* (1939) bremses han for alvor op, tematiserer regimets terrorvirksomhed ud fra en ophøjet stoisk synsvinkel og lader alle globale magtfantasier glide i baggrunden.

II

Som udgangspunkt fremstår globaliseringen som en lykkebringende model uden ideologiske, kulturelle, økonomiske og nationale grænser. I vor tid er globaliseringsbegrebet dog oftest – med god grund – knyttet til det kapitalistiske marked og dets tilbagevendende finanskrise(r). Sociologer som Ulrich Beck har påpeget, at de globale økonomiske strukturer og netværk nødvendigvis medfører en devaluering af nationalstatens magtposition. Beck gør det helt klart, at globaliseringen ikke munder ud i en velorganiseret *verdensstat*, men til gengæld præges af en stadig mere kaotisk neoliberalisme. I globaliseringens tidsalder forekommer det relevant at se tilbage på tidlige(re) tanker om problematikken.

Et tidligt bud på, ja en tidlig vision om globaliseringen er Ernst Jüngers essay *Der Weltstaat* (1960), der må betragtes som et væsentligt bidrag til modernitetens idéhistorie. Han fokuserer ikke på de økonomiske forhold. Allerede for Jünger er nationalstaten dog også et overstået kapitel. Han anser den heller ikke længere for at være en lykkebringende model for menneskeheden. Allerede i *Der Friede* (1941/1944) – den tekst, der vidner om Jüngers tætte tankekontakt til kredsen bag det af højtstående værnemagtsofficerer udførte attentatforsøg mod Hitler den 20. juli 1944 – benævner han teknikken som en forudsætning for holocaust og understreger, at nationalstaten som idé har spillet fallit, da masseudryddelsesbestræbelserne under Anden Verdenskrig netop udgik fra denne statsform.

Tror man Jüngers ord, så er det næppe en tilfældighed, at han netop som tysker gør sig til fortaler for verdensstaten. Han søger at underbygge sin prognose om verdensstaten ved at henvise til nationalstatens traditionelt svage forankring i det tysktalende område. I modsætning til England og Frankrig mundede reformation og revolution ej ud i en entydig politisk løsning i Tyskland. Det blev forsømt at danne en tysk nationalstat på det rette tidspunkt, altså under de

revolutionære begivenheder i 1848. Først i 1871 dannedes nationalstaten efter tre for Prøjsen sejrige krige – for dernæst at pervertere i perioden fra 1933 til 1945. Tilsyneladende ønsker Jünger at drage konsekvenserne af, at nationalismen – som han selv var en aktiv fortaler for i 1920erne – mundede ud i et moralsk, militært og politisk ragnarok under Anden Verdenskrig.

I den bipolare verdensorden efter 1945 var selv de to formentlige supermagters – USA's og Sovjetunionens – politiske handlefrihed af begrænset karakter. Friheden til at agere blev indskrænket af, at en militæraktion mod den anden ville have fået katastrofale følger. At en atomkrig mod den anden supermagt ikke vil kunne vindes, tyder Jünger som et klart signal om, at en ny epoke – *posthistorien* – er begyndt. Hans tanker om historiens afslutning ligger i forlængelse af den tyske filosof og antropolog Arnold Gehlens civilisationskritiske værker. For Jünger findes der dog noget hinsides historiens afslutning, nemlig verdensstaten. Visionen om verdensstaten er det nye, det lysende håb, der står i skærende kontrast til den metafysiske pessimisme, der bl.a. kan spores hos Gehlen.

Jünger tænker ikke i historiske, men i globale baner. Han understreger, at man som iagttager af den verdenspolitiske scene i 1950erne ikke skal lade sig distrahere af de åbenlyse ideologiske forskelle mellem USA og Sovjetunionen. For begge staters vedkommende registrerer han tværtimod en sådan "große und wachsende Gleichförmigkeit" (Jünger, 1960: 506)¹, at denne nødvendigvis må være udtryk for en 'global stil': Symboler som stjernen (i en hvid og rød udgave) og paroler som fred, frihed og demokrati er enslydende, ligesom målsætningen om at perfektionere teknologien, fx inden for rumfarten, er det. Lighederne mellem de to supermagter er så iøjnefaldende, at han ser de to stater som halvparter i en kommende konstruktion, verdensstaten, der snarere betyder en omorganisering af kloden til en verden uden grænser end en egentlig statsdannelse.

Verdensstaten som en "Globalordnung" (Jünger, 1960: 510)² bifaldes af Jünger, da den vil være ensbetydende med en kvalitetssikring af menneskehedens liv, ikke mindst hvad *verdensfreden* angår. Jünger forestiller sig, at skrotningen af atomvåben kun kan vedtages i én kommandocentral. Her gør hans tankegang fra 1930erne om en 'organisk konstruktion' sig atter gældende. I globaliseringens tidsalder, der præges af en enorm acceleration på mange af livets områ-

der, må teknikken tæmmes, inden dens destruktive potens udsletter menneskeheden. Det drejer sig ikke længere om nationernes, men om hele menneskehedens overlevelse.

Allerede i *Der Weltstaat* er Jünger dog bevidst om, at globaliseringen medfører en 'nivellering' af tidligere fremherskende distinktioner. Dette vedrører de stadig mindre forskelle mellem de to køn, mellem sociale klasser, også mellem årstiderne og mellem nat og dag. Jünger taler således om en arbejdsdag omfattende døgnets 24 timer.

Dertil passer hans selviscenesættelse som en forfatter og livsfilosof, der forsøger at unddrage sig globaliseringens universelle livsstil ved at vælge bopæl i en meget afsides beliggende landsby i Sydtykland, Wilflingen, hinsides alle litterære gruppedannelser i Forbundsrepublikken. Det lokale – det at kende alle i landsbysamfundet – har stadig en stor betydning for Jünger som en fast referenceramme, som modpol til globaliseringen. Også han bevæger sig altså i en dialektik mellem det lokale og globale, der rækker så vidt, at han reflekterer over den dybere mening med at blive udnævnt til æresborger i en lille landsby som Wilflingen.

III

I de meget sene dagbogsnotater *Siebzig verweht IV* (1995) og *Siebzig verweht V* (1997) reflekterer Jünger over verdensstaten på baggrund af de historiske omvæltninger i 1989/1990. Disse førte – Jüngers prognose fra 1960 kom til at holde stik på det punkt – ikke til en egentlig ny statsdannelse, men var i allerhøjeste grad med til at nedbryde territoriale grænser og andre barrierer i Europa.

Jünger anser nu rustningskapløbet under den Kolde Krig som en nødvendig *aktiv* fase forud for verdensstaten. I lyset af den Kolde Krigs fredelige afslutning føler han sig bekræftet i sine profetiske evner som 'Augur': Der behøver ikke at finde globale krige sted forud for verdensstatens oprindelse:

Historisch gesehen, geht dem Weltstaat ein "Actium" voraus. Darin sind sich die Auguren einig, und diese Erwartung hat zu den ungeheuren Rüstungen der Großreiche während der zweiten Hälfte unseres Jahrhunderts geführt. Allerdings scheint sich die Vermutung, die ich vor kurzem in der „Schere“ notiert habe, daß das Acti-

um vielleicht „flach ausfallen“ werde, durch die überraschende Beendigung des „Kalten Krieges“ zu bestätigen. Das könnte bedeuten, daß der Übergang zum Weltstaat, ohne daß er wahrgenommen wurde, bereits stattgefunden hat. (Jünger, 1997: 95)³

Jünger forestiller sig altså, at en glidende overgang til verdensstaten allerede har fundet sted.

Også Berlinmurens fald i november 1989 sætter Jünger i relation til verdensstaten. Hans politiske attitude har – ligesom under det nationalsocialistiske regime – også efter Anden Verdenskrig været af en stoisk og eskapistisk karakter. Bortset fra meget få undtagelser har han afholdt sig fra at kommentere den politiske udvikling i Forbundsrepublikken. DDR's sammenbrud anser han dog for at være et gode. Han indtager den holdning, der var karakteristisk for mange tyskere i årtierne efter 1945: Genforeningen vil finde sted en dag i en fjern fremtid, men troen på selv at opleve denne dag var ikke til stede: "Dabei habe ich weniger an ein nationales Erwachen als an das Einschmelzen der Grenzen innerhalb der allgemeinen Entwicklung zum Weltstaat gedacht" (Jünger, 1995: 382)⁴. For Jünger var Tysklands genforening koblet til tanken om verdensstatens opståen.

Når man læser *Siebzig verweht* som rejsedagbøger bliver Jüngers eskapisme ligeledes synlig, idet han på sine mange rejser koncentrerer sig om at opsøge formentlig afsides beliggende, af globaliseringen uberørte landskaber, naturfænomener samt ubrudte traditioner og kulturer hos civilisationsfjerne folkeslag hinsides den globale masseturisme.

Jüngers mange rejser, foretaget i en meget høj alder, til Asien, Afrika og Sydamerika bekræfter hans tidlige(re) visioner om teknikkens verdensomspændende udbredelse som en forløber for verdensstaten, men registreres nu med afsky i lyset af den økologiske ubalance og menneskenes hæmingsløse "Energiehunger" (Jünger, 1997: 111)⁵: "Mit der Ausbreitung der Technik wächst auch ein neues Analphabetentum – die Maschinen nehmen dem Menschen das Denken ab" (Jünger, 1995: 248)⁶. Der er nu intet subjekt tilbage som behersker af teknikken. Den teknologiske udvikling er blevet til et nyt verdenssprog af 'titaniske' dimensioner, der også indtager kunst og kultur, ja medfører en udsultning og reelt en nedbrydning og afmytisering af forskelligartede kulturer

og traditioner til fordel for en tøjlesløs fremskridtsoptimisme. For Jünger er den globale enhedskultur slet ingen kultur.

Han søger at unddrage sig civilisationens uniformitet og dens nedbrydning af kulturel identitet og udvikler begreberne 'Waldgänger' (i essayet *Der Waldgang*, 1951) og 'Anarch' (i den essayistisk udformede roman *Eumeswil*, 1977) som kendetegnende for sin oppositionsholdning over for globaliseringen. Som figurer er 'Waldgänger' og 'Anarch' udtryk for Jüngers afstandtagen fra de store historiefilosofiske utopier. Det er nytteløst at forsøge at ændre, endsige at forbedre verden. Nu gælder det blot om at realisere den individuelle frihed.

En 'Anarch' er således et menneske, der udadtil overholder samfundets spilleregler og underkaster sig de fremherskende magtstrukturer, men indadtil indtager en decideret oppositionsholdning og på den måde søger at bevare en form for åndelig uafhængighed. Den tidligere 'Waldgänger' var derimod en mere militant figur, som var rede til at gå i bevæbnet guerillakamp mod samfundet. En 'Anarch' er ikke længere anvist på dette, thi han har trængt de samfundsmæssige mekanismer helt ud af sit indre og har opnået en urokkelig – og noget abstrakt, kunne man indvende – frihed. Jüngers 'Anarch' er således arketyper i forfatterskabets permanente kredsen om omnipotensforestillinger i fundamental modsætning til det frihedsbegreb, der udsprang af 1789-tankerne.

IV

Forskningen (Schwarz 1996, Schwilk 2000) har med rette peget på en grundlæggende ambivalens i Jüngers holdning til globaliseringen. Nærværende artikel støtter op om, at såvel hans bøger om Første Verdenskrig som *Der Arbeiter* i høj grad vidner om denne ambivalens: Teknikkens verdensherredømme etableres i de første årtier af det 20. århundrede og Jünger ser menneskets 'heroiske' underkastelse – dette er en modsætning i sig selv – som det eneste alternativ til det at blive nihilist. I det tidlige forfatterskab er globaliseringen tilmed stadig knyttet til nationalstatens magtudfoldelse.

Der Weltstaat præges derimod af et mere positivt syn på globaliseringen. I 1960 registrerer Jünger blot nogle mindre dissonanser, der dog fremtræder som lidet betydningsfulde set i forhold til hans store vision om verdensstaten og verdensfreden. Verdensstaten forbliver en lidet konkret konstruktion.

Heller ikke i dagbøgerne *Siebzig verweht* (der slet ikke inddrages af Schwilk 2000) fra anden halvdel af 1990erne giver Jünger afkald på idéen om en verdensstat. Han forbliver en tilhænger af denne vision. Hos den sene Jünger er det pessimistiske syn på globaliseringen dog helt klart dominerende. Han fokuserer ikke på de økonomiske aspekter, men på den kulturelle mangfoldigheds afvikling under globaliseringen. For Jünger er globaliseringen i den sidste ende ikke nogen lykkebringende model. De få steder i *Siebzig verweht*, hvor verdensstaten stadig nævnes, står i skærende kontrast til skildringen af den globale enhedskultur, af de globale miljø- og naturkatastrofer. Jünger har en veludviklet evne til at sætte klimaproblemer ind i en global ramme.

Den amerikanske politolog Francis Fukuyama har fremhævet, at posthistorien er kendetegnet ved en global udbredelse af liberale demokratier. Med sin kritik af globaliseringen præsenterer Jünger sig som en indædt livslang modstander af (neo)liberalismen. Hans konservatisme er radikal i den forstand, at den – i modsætning til langt de fleste konservative politiske partier i Europa – ikke er kompromissøgende i forhold til liberalismen.

Globale fortællinger: Når historien er slut, kommer den fortællende genre også i alvorlige vanskeligheder. Ernst Jünger reflekterer over denne udvikling ved at henholde sig til essays og dagbøger som de bærende søjler i forfatterskabet. Det lineære brydes, fragmenter og aforismer bliver fremherskende, det fortællende får endda et essayistisk præg.

Noter

- 1 "Stor og voksende ensformighed" (samtlige oversættelser fra tysk til dansk: Jan T. Schlosser).
- 2 "Global orden".
- 3 "Historisk set går der et "actium" forud for verdensstaten. Dette er augurerne enige i, og denne forventning har medført stormagternes uhyrlige oprustning i anden halvdel af vort århundrede. Ganske vist ser det ud til, at den formodning, som jeg for nylig noterede i min bog "Die Schere", nemlig at det nævnte "actium" vil falde "fladt ud", bliver bekræftet gennem den overraskende afslutning på den "Kolde Krig". Det kan betyde, at overgangen til verdensstaten allerede har fundet sted uden at være blevet opdaget".

- 4 "I den sammenhæng har jeg i højere grad tænkt på en sammensmeltning af grænserne som et led i den almene udvikling hen imod verdensstaten end på en national vækkelse".
- 5 "Energitørst".
- 6 "Med teknikkens udbredelse vinder også en ny form for analfabetisme frem – maskinerne fratager mennesket det at tænke".

Referencer

Jünger, Ernst, *Der Weltstaat*, Ernst Klett Verlag: Stuttgart, 1960.

Jünger, Ernst, *Siebzig verweht IV*, Klett Cotta Verlag: Stuttgart, 1995.

Jünger, Ernst, *Siebzig verweht V*, Klett Cotta Verlag: Stuttgart, 1997.

Schwarz, Hans-Peter, „Das planetarische Zeitalter. Zeitkritik und Zeitfremdheit bei Ernst Jünger“ i *Jahrbuch für finnisch-deutsche Literaturbeziehungen*, Vol. 28, 169-180, 1996.

Schwilk, Heimo, „Ernst Jünger – Prophet der Globalisierung“ i *Criticon*, Vol. 168, 26-30, 2000.